

מהותה של מצה

אוצר החכמה

1234567

זכר ליציאת "חפזון"

הטעם שנצטוונו לאכול מצה הוא משום שמחמת ה"חפזון", "לא הספיק בצק להחמיץ". מהי הרבותא בכך שיצאו ממצרים "בחפזון", עד שמבין כל הנסים שביציאת מצרים הנה נצטוונו באכילת מצה לזכר מאורע זה דווקא? / ובפרט שבנוגע לגאולה העתידה נאמר ש"לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו" ומזה מובן שההליכה בחפזון ובמנוסה הוי דווקא חסרון! / לכאורה, הרי גם במצה עשירה יש זיכרון ל"חפזון", ולכך ש"לא הספיק בצק להחמיץ", ומדוע אין יוצאים באכילת מצה עשירה בליל פסח? / ובכלל: לגבי הנסים שיהיו בגאולה העתידה תחשב הגאולה ממצרים כדבר טפל וחסר חשיבות, וא"כ, מה מקום לדרשת חכמים שגם בזמן "ימות המשיח" יזכרו את יציאת מצרים? / ביאור נפלא ועמוק על פי פנימיות התורה בעניין מעלת ה"חפזון", תוכנם ה'פנימי' של חמץ ומצה, שני השלבים בעבודת ה' – "אתכפיא" ו"אתהפכא" ושלמות הגאולה העתידה מול גאולת מצרים

א.

אחת המצוות העיקריות שבחג הפסח היא מצוות אכילת מצה, ועד שבתורה שבכתב נקרא החג בשם "חג המצות"¹.

והנה לגבי דיני מצוות אכילת מצה שבחג הפסח, נאמר בכתוב "שבעת ימים תאכל עליו מצות, לחם עוני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך"².

ויש לעיין בכתוב זה, שיש בו כמה ענינים הנראים לכאורה כתמוהים:

א. בכתוב נאמר "בחפזון יצאת מארץ מצרים", ומחמת ה"חפזון" – "לא הספיק בצק להחמיץ"³ ואכלו מצות, וזה הטעם שנצטוונו לאכול מצה בכל שנה ושנה דאכילת המצה הוי זכר ל"חפזון" זה.

ולכאורה תמוה, מהו גודל הרבותא בכך שיצאו ממצרים "בחפזון", עד שמבין כל הנסים והמאורעות שהיו בעת יציאת מצרים הנה נצטוונו באכילת מצה לזכר מאורע זה דווקא?

1. משפטים כג, טו. תשא לד, יח. אמור כג, ו. ראה טז, טז.

2. ראה טז, ג.

3. לשון רש"י שם.

ואדרבה:

מצינו שבנוגע לגאולה העתידה נאמר ש"לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו"⁴. ומזה שמודגש בכתוב שהגאולה העתידה לא תהי' מתוך "חפזון" ו"מנוסה", משמע לכאורה שההליכה בחפזון ובמנוסה הוי חסרון, וא"כ, מהו הטעם שבכל שנה ושנה נצטוונו לעשות זכר מיוחד לכך שיציאת מצרים הייתה בחיפזון?

ב. בהמשך הכתוב נאמר: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך". ומכתוב זה דרשו חכמים⁵ "כל ימי חיך – להביא לימות המשיח". והיינו, שגם בזמן ד"ימות המשיח" יהי' חיוב מיוחד להזכיר את "יום צאתך מארץ מצרים".

ולכאורה תמוה הדבר ביותר:

הרי הגאולה העתידה תהי' באופן נפלא ונעלה הרבה יותר מגאולת מצרים, וכפי שמצינו בנביאים ובמדרשי חז"ל שהפליאו בגודל הנסים והנפלאות שיעשה הקב"ה בעת ביאת הגואל, שנסים אלו פלאי פלאים הם גם בערך לנסים שהיו ביציאת מצרים.

ולכאורה, לגבי הנסים שיהיו בגאולה העתידה תחשב הגאולה ממצרים כדבר טפל וחסר חשיבות, וא"כ, מה מקום יהי' להזכיר את היציאה ממצרים בזמן "ימות המשיח"?

ב.

מדוע לא "מצה עשירה"?

והנה מכתוב זה למדים גם כמה פרטים בדיני המצה, שגם בהם יש דברים הצריכים ביאור:

א. בכתוב נאמר "שבעת ימים תאכל עליו מצות, לחם עוני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים". ומזה שבכתוב נאמר "לחם עוני" דרשו חז"ל⁶ "פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש", והיינו שאין יוצאין חובת אכילת מצה ב"מצה עשירה".

והנה, בפשטות, דברי הכתוב "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים" הם הטעם לזה שנצטוונו ליזהר שלא יבואו המצות לידי חימוץ. דמכיון שבעת היציאה ממצרים אכלו בני ישראל מצות מחמת שיצאו בחפזון, ולכן לא הספיק הבצק שלהם להחמיץ, הנה לזכר ענין זה נצטוונו באכילת מצה שהיא "לחם" שלא בא לידי חימוץ.

אך מזה שהענין ד"בחפזון יצאת" נאמר בכתוב גם אחרי התיבות "לחם עוני", משמע, שענין זה הוא גם הטעם לזה שאין יוצאין י"ח אכילת מצה ב"מצה עשירה".

ולכאורה תמוה, הרי גם מצה עשירה אינה "חמץ", וא"כ נמצא שגם במצה זו יש זכרון

4. ישעי' נב, יב.

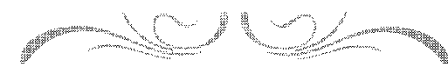
5. ברכות פ"א מ"ה. 'הגדה של פסח' פיסקא המתחלת 'אמר ראב"ע'.

6. פסחים לו, א. שם לה, א. וראה טושו"ע או"ח סי' תסב ס"א.

ל"חפזון", ולכך ש"לא הספיק הבצק להחמיץ", ומדוע ענין ה"חפזון" הוא הטעם לזה שאין יוצאים באכילת מצה עשירה בליל פסח?

ב. בתחילת הכתוב נאמר "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות". ומזה דרשו חז"ל⁷ "דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה". והיינו שתנאי לעיכובא במצוות אכילת מצה בליל פסח הוא שהמצה תהי' מדברים שיש בהם אפשרות להחמיץ.

וזה ש"בחפזון יצאת גו"⁸ הוא הטעם לדין זה, מובן בפשטות:

הרי' הגאולה העתידה תהי' באופן נפלא ונעלה הרבה יותר מגאולת מצרים, וכפי שמצינו בנביאים ובמדרשי חז"ל שהפליאו בגודל הנסים והנפלאות שיעשה הקב"ה בעת ביאת הגואל, שנסים אלו פלאי פלאים הם גם בערך לנסים שהיו ביציאת מצרים!

בעת יציאת מצרים, הטעם לכך ש"לא הספיק הבצק להחמיץ" הי' כי בני ישראל יצאו "בחפזון" ומצד המהירות לא החמיץ הבצק. ולזכר "חפזון" ומהירות זה, יש לאכול מצות שנעשו מדברים שהי' בהם אפשרות להחמיץ, ורק ע"י שנאפים במהירות וקיום "ושמרתם את המצות" אין המצות "מספיקות להחמיץ".

משא"כ דברים שאין בהם אפשרות להחמיץ כלל, אף שגם הם אינם מחמיצים, מ"מ אין באכילתם זכר ל"חפזון" שביציאת מצרים, כי בדברים אלו גם אם אין "משמרים" את העיסה ולא יאפו אותה "בחפזון", לא תגיע העיסה לידי חימוץ.

אך עדיין צריך ביאור:

מזה שבכתוב נאמר טעם אחד ("כי בחפזון יצאת") לשני דינים אלו שבמצה, שצ"ל "לחם עוני" לאפוקי מצה עשירה, וכן הדין שהמצה צריכה להיות מדברים הבאים לידי חימוץ דווקא, ולא מדברים שאין בהם אפשרות להחמיץ, משמע שהחסרון שיש במצה עשירה הוא אותו החסרון שיש במצה הבאה מדברים שאין בהם אפשרות להחמיץ, שהטעם שאין יוצאים בהם מצוות אכילת מצה אחד הוא בשניהם.

וצריך ביאור, שהרי עם היות שעיסה שנילושה במי פירות לבד אינה באה לידי חימוץ⁹, אך באם מערבים בה מים הרי היא ממהרת להחמיץ עוד יותר מעיסה שנילושה במים בלבד⁹, וגם עיסה זו אף שבאה לידי חימוץ אין יוצאים בה מצוות אכילת מצה כי בכלל "מצה עשירה" היא, ומשמע מזה לכאורה שהפסול במצה עשירה והפסול בדברים שאין באים לידי חימוץ

7. פסחים לה, א.

8. ראה פסחים לה, רע"ב. וש"נ.

9. ראה טושו"ע או"ח סי' תסב ס"ב.

דברים שונים הם ואין קשר בין אחד לשני, וא"כ איך אפשר לומר שטעם אחד לשני הדינים?

ג.

שני שלבים ב'מלחמת החמץ'

ולבאר כל זה יש להקדים ביאור בתוכן הפנימי של חמץ ומצה, שהם מורים על ענינים השייכים לעבודת הבורא ית'. ולפי מה שיתבאר בזה, יובן היטב גם תוכן ענין יציאת מצרים בכללותה, ומה שהייתה בחפזון, וכן את פרטי דיני המצה של ליל פסח.

הנה ידוע שחמץ מורה על היצר הרע¹⁰, וכמו שמצינו בלשון חז"ל שאדם שנעשה רשע ר"ל קוראים עליו הלשון ש"החמץ"¹¹, והיצר הרע נקרא "שאור שבעיסה"¹², כי הוא הגורם לו לאדם ש"יחמץ"¹³.

והמצה, שהיא נעשית מעיסה שלא באה לידי חימוץ, מורה על ביטול היצר הרע, ושליטת האפשרות שלו "להחמץ" את האדם.

ונמצא, ש'חמץ' קאי על הרצון שיש באדם להרשיע ולעבור על רצון קונו ר"ל, וכן על תאוות האדם לענינים גשמיים וחומריים, ולדברים אסורים ר"ל, שכל אלו באים לו מיצרו הרע. ו'מצה' קאי על המלחמה עם רצונות ותאוות אלו וביטולם, בכדי שיוכל האדם לילך בדרכי השי"ת, לקיים מצוותיו ית', ולא ילך אחר תאוות לבו ח"ו.

והנה, בדרכי עבודת מלחמת היצר יש שני שלבים:

בתחילה, כאשר מתאוה האדם וחומד בלבו לעבור על רצון השי"ת ח"ו, אזי הדרך להתגבר על תאוותו ורצונותיו הרעים היא שיכוף האדם עצמו שלא למלאת תאוה זו ו"לברוח" ממילוי התאוה כמפני אש.

ואף אם לבו בוער כאש להבה, ויש בו רצון תקיף וחזק למלא תאוות ליבו ולהביאה לידי פועל, אעפ"כ מוטל על האדם לשלוט ברוחו ולהתגבר על עצמו בתוקף, עד שיוכל לכבוש את תאוותיו שלא להביאם לידי פועל, ויקיים רק את רצון הקב"ה בכל עניני התורה ומצוותיו.

ואחר שהתגבר וכבש האדם את תאוותיו, אזי מוטלת עליו העבודה לעמול קשה ולפעול על עצמו שלא ירצה ולא יתאוה כלל לדברים שאינם קדושים, ותמורת התאוה והחמדה לתענוגים גשמיים ירצה רק בדברים קדושים המקרבים אותו להקב"ה.

ולזה דרוש עבודה ויגיעה רבה, שיעמיק דעתו בגדולת השי"ת ובמעלת קיום רצונו

10. ראה זח"ב קפג, ב. ועוד.

11. ר"ה ג, סע"ב וברש"י שם.

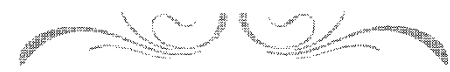
12. ברכות יז, א.

13. רש"י ברכות שם.

וההתדבקות בו ית', שככל שיעמיק האדם ויתבונן בזה, הרי בכח זה יוכל לפעול בעצמו שישתנו מוחו ולבו, ותמורת התאוה והמשיכה לעניני עוה"ז ותענוגיו, ירצה רק בקרבת אלקים ובקיום תורתו ומצוותיו.

אוצר החכמה

ומוכן הדבר, שא"א להתחיל בעבודת שינוי המוח והלב ורצונותיהם, כ"א רק לאחר שהאדם כבר התגבר על עצמו, וביכלתו לעצור ולכבוש את תאוותיו עד כדי שאינו ממלאם בפועל, ורק אז יוכל לגשת אל העבודה והיגיעה לשנות את תאוותיו ורצונותיו.

ואף אם לבו בוער כאש להבה, ויש בו רצון תקיף וחזק למלא תאוות ליבו ולהביאה לידי פועל, אעפ"כ מוטל על האדם לשלוט ברוחו ולהתגבר על עצמו בתוקף, עד שיוכל לכבוש את תאוותיו שלא להביאם לידי פועל, ויקיים רק את רצון הקב"ה בכל עניני התורה ומצוותיו

כי כאשר יצרו בוער והוא מתאוה בליבו לעבור על רצון קונו, לא יוכל לשלוט בעצמו ולחכות במילוי התאוה עד אשר יעמיק בדעתו ויגיע להכרה שאין לו להתאוות לדבר זה כלל, ולכן כאשר יצרו בוער מוטל עליו "לברוח" מהתאוה במהירות הכי אפשרית, לכבשה ולעצרה שלא ימלאנה בפועל, ורק לאח"ז יוכל להתחיל לעבוד ב'תיקון' ושינוי מדותיו, שישתנו מאהבת הגשמיות והחומריות לאהבת השי"ת.

ושני שלבים אלו בדרכי העבודה קרויים בלשון החסידות "אתכפיא ואתהפכא", דבתחילת העבודה "כופה" האדם את יצרו הרע וכובשו שלא ימלא את תאוותיו בפועל, ורק לאח"ז יכול האדם לבוא לידי 'אתהפכא', שיהפך את לבו, שירצה רק בעניני הקדושה ולקיים רצון הבורא ית'.

ד.

בין 'קבלת עול' ל'תענוג'

והנה, ישנם כו"כ חילוקים בין שני שלבי העבודה "אתכפיא ואתהפכא". ומהם:

א. בשעה שאוחז האדם בעבודת ה'אתכפיא', הנה מצד טבעו עודנו שייך לעבור על רצון הקב"ה ח"ו, מאחר שלבו עדיין תאב וחומד את הענינים הגשמיים והחומריים, ומה שלפועל אינו עובר על רצונו ית' הוא רק מחמת שהוא מתגבר על עצמו ואינו מביא את תאוותיו לידי פועל, אך באם לא יעסוק ב"כפיית" התאוות ייתכן שיבוא לידי עבירה ר"ל.

משא"כ כאשר האדם עולה בעבודתו וכבר השלים את הפיכת מוחו ולבו, ופעל בהם שרצונם יהי' רק בדביקות להקב"ה ובקרבת אלקים, הנה אז ברור שהוא אינו שייך כלל לעבור עבירה, מאחר שכל רצונו הוא רק בענינים שהם רצון הקב"ה, ואינו מתאוה כלל במה שהוא היפך רצונו ית'.

ב. כאשר לב האדם מתאווה לרע, והאדם אוחז בעבודת 'אתכפיא', הרי עבודתו את השי"ת הוא מתוך "קבלת עול" וביטול להשי"ת.

שהרי באותה שעה אינו מבין בשכלו את המעלה הגדולה להיות דבוק בהקב"ה, ואין לבבו מתרגש ומתלהב מקיום מצוה וכיו"ב, ואדרבה, רצונותיו ותאוותיו הם לענינים גשמיים וחומרניים בלבד. וזה שאף הוא מקיים את רצון הקב"ה, זהו מחמת שכופה את עצמו לעשות כן, מפני "עול מלכות שמים" המוטל עליו.

דכמו בעבד, הנה מפני עול האדון המוטל עליו, מוכרח הוא לקיים רצון אדונו גם באם אינו מבין את הטעם לזה, וגם אם אינו רוצה לעשות כן, כן הוא הדבר גם ב"עבדי ה'", שגם כשאין לו הבנה או רגש לקיום רצון הקב"ה, מ"מ מחוייב הוא להתבטל כלפי הקב"ה ולקיים רצונו ית', מצד היותו 'עבד' להקב"ה.

משא"כ כאשר האדם כבר 'הפך' את מוחו ולבו, ובשכלו מבין את המעלה שבקירוב להקב"ה, ולכן גם בלבבו ה"ה מתרגש ומתלהב מקיום רצון הבורא מחמת אהבתו הגדולה אליו ית', אזי עבודתו אינה רק מפני "עול האדון" המוטל עליו, כ"א גם מוחו ולבו "מסכימים" ורוצים בעבודה זו. ואדרבה, כשהוא אוחז במדרגה זו, אזי עבודתו את השי"ת גורמת לו תענוג ושמחה, וזהו אושרו וטובתו עלי אדמות, לקיים רצון השי"ת, וגם לבו מרגיש ש"קרבת אלקים לי טוב"¹⁴.

ה.

בין גאולת מצרים לגאולה העתידה

ועל פי כל זה יבואר היטב תוכן ענין ה"חפזון" שהי' בעת היציאה ממצרים, והטעם שבגאולה העתידה "לא בחפזון תצאו"¹⁵.

דהנה, תוכן החילוק הנ"ל בעבודת כל אדם מישראל בין ב' הדרגות 'אתכפיא' ל'אתהפכא', הוא גם החילוק בין מצבם של כלל ישראל בעת היציאה ממצרים לבין מדרגתם בעת הגאולה העתידה לבוא.

דבארץ מצרים היו ישראל שרויים ב"מ"ט שערי טומאה"¹⁶, ועד שמצינו שהיו ביניהם כאלו שהיו עובדי ע"ז ר"ל¹⁷. ומובן שבמצב כזה לא היו שייכים לעבודת ה'אתהפכא', כי הרע

14. תהלים עג, כח.

15. לביאור ענין ה"חפזון" ביציאת מצרים ובגאולה העתידה ראה גם תניא פל"א. לקוטי תורה (לכ"ק אדמו"ר הזקן) אמור לה, ב. במדבר א, ג. ובארוכה אור התורה (לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע) בא עמ' רצא ואילך. 'המשך' וככה תרל"ז (לכ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע) פ"א. פקכ"ט. ספר המאמרים תש"ח (לכ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע) ד"ה כי בחפזון וד"ה כימי צאתך. ועוד.

16. ראה זוהר חדש ר"פ יתרו.

17. ראה זוהר ח"ב קע, רע"ב. מכילתא בשלח יד, כח. שמו"ר פמ"ג, ח. הובא ביל"ר בשלח יד, כט.

שבנפשותיהם הי' בתקפו, ומוחם ולבם עדיין התאוו לעבור על רצון הקב"ה ח"ו.

ולכן נאמר בכתוב¹⁸ "כי ברח העם" שהייתה היציאה "בחפזון", דכיון שעדיין הי' אצלם תאוה וחמדה לטומאה ורע, לא הי' אפשר להם להתחיל בעבודת "תיקון" המדות והתאוות, אלא היו צריכים "לברוח" מטומאת מצרים במהירות הכי אפשרית כדי שלא יבואו לעבור על רצון הקב"ה בפועל.

משא"כ בעת הגאולה העתידה, שעלי' נאמר¹⁹ "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", ואמרו חז"ל ש"לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו"²⁰, אזי לא יתאוו ישראל כלל לגשמיות וחומריות וכל כוחות האדם ורצונותיו יהיו רק לה' לבדו.

ומכיון שבאותו הזמן לא יהי' צורך "לברוח" מהרע, מאחר שהרע לא יהי' קיים כלל ויתבטל כליל לכן "לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו" כ"א "בשובה ונחת תושעון"²¹.

אוצר החכמה

כאשר האדם כבר 'הפך' את מוחו ולבו, ובשכלו מבין את המעלה שבקירוב להקב"ה, ולכן גם בלבבו ה"ה מתרגש ומתלהב מקיום רצון הבורא מחמת אהבתו הגדולה אליו ית', אזי עבודתו אינה רק מפני "עול האדון", כ"א גם מוחו ולבו "מסכימים" ורוצים בעבודה זו

ו.

רק מצות "של אתכפיא"

ומעתה נחזה היאך פרטי דיני וענייני המצה בליל פסח ושייכותם לענין ה"חפזון" מובנים ומאירים באור יקררות.

דהוקשה לעיל מהי השייכות בין זה שהמצה צריכה להיות מ"דברים הבאים לידי חימוץ" לזה שהמצה צ"ל "לחם עוני" ולא "מצה עשירה", ומדוע שני פרטים אלו באים כתוצאה מענין ה"חפזון" דליל פסח?

וע"פ הנתבאר לעיל יובן הדבר, דהנה ה"חפזון" מורה על ה"ברייחה" מהרע, והטעם ל"ברייחה" זו הוא מחמת שמדובר במצב בו הרע עודנו בתקפו, והאדם מתאוה לעבור ח"ו על רצון קונו, שלכך עליו "לברוח" מתאוות אלו.

וכאשר האדם נמצא במצב זה, הרי הוא שייך לבוא "לידי חימוץ", כי באם לא ימהר

18. בשלח יד, ה.

19. זכרי' יג, ב.

20. סוכה נב, א.

21. ישעי' ל. טו.

לברוח מתאוותיו ורצונותיו הרעים, יוכל יצרו הרע לגרום לו ש"יחמיץ" בפועל ח"ו. ורק עבודתו הקשה ב"כפיית" התאוות ובריחתו מהרע, הם הפועלים שלא יגיע "לידי חימוץ", ולא ימלא תאוות לבו.

וזוהו שבלייל פסח כאשר מזכירים את היציאה ממצרים, שהייתה באופן ד"חפזון" כנ"ל, נצטוונו לאכול מצה הבאה מ"דברים הבאים לידי חימוץ", ורק משום שאופים אותם במהירות ומקיימים בהם "ושמרתם את המצות" אינם באים לידי חימוץ בפועל.

דרך מצות כאלו מורים ומזכירים את עבודת ה'אתכפיא' וה"חפזון", שגם בשעה שהאדם שייך "לבוא לידי חימוץ" מפני תאוותיו ורצונותיו הזרים, הרי האדם "בורח" מתאוותיו במהירות, וכופה אותם, ו"משמר" את עצמו שלא יחמיץ בפועל.

אך מצות שנעשים מדברים כאלו שמצד עצמם "אין באים לידי חימוץ" כלל, אינם מורים על עבודת ה'אתכפיא', שהרי זה שאינם מחמיצים אין זה ע"י כפיית ופעולת האדם, כ"א שא"א להם לבוא לידי חימוץ כלל מעיקרא.

ומהאי טעמא גופא יובן גם מדוע צריכה המצה להיות "לחם עוני" ולא "מצה עשירה"²².

שהרי כבר נתבאר, שכאשר האדם אוחז בעבודת ה"חפזון", אין בעבודתו תענוג כלל, כי אינו מבין את הטעם לעבודתו, ואינו רוצה כלל לעבוד את ה', אלא עבודתו היא בדרך 'עבודת עבד' ומתוך קבלת עול. ורק בעבודת ה'אתהפכא' יש לאדם "טעם" ו"עונג".

וזוהו החילוק בין "לחם עוני" ל"מצה עשירה", ש"לחם עוני" נעשית ממים שאין בהם טעם, שאין לאדם תענוג כ"כ באכילתו. משא"כ "מצה עשירה" נעשית ממשקים הנותנים "טעם" במצה, שהאדם מתענג יותר באכילתם.

ולכן בלילה זה, שצריכים לעשות בו זכר לענין ה"חפזון" שביציאת מצרים, המצה צריכה להיות "לחם עוני", ללא טעם, שזוהו מורה על עבודת השי"ת מתוך קבלת עול גם כאשר אין לו לאדם "טעם" בעבודתו את השי"ת, ואין לבו מתענג מעבודה זו.

ונמצא, שהטעם לכך שנצטוונו שתהי' המצה "לחם עוני" הוא גופי' הטעם לכך שהמצה צ"ל מ"דברים הבאים לידי חימוץ". כיון שבליילה זה יש להראות, שגם בשעה ש"לכבו" ו"מוחו" הם דברים ה"באים לידי חימוץ", היינו שהם מתאווים לענינים שליליים, ואינם רוצים בקיום רצוננו ית', גם אז האדם מקיים את רצון בוראו בקבלת עול, כ"לחם עוני" זה שאין בו טעם, שאז "בורח" הוא מן הרע וה"חימוץ"²³.

22. לביאור החילוק בין "מצה עשירה" ל"לחם עוני" ראה גם תורה אור (לכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע) עמ' פט, ג. צ, ב. קיד, ג ואילך. קטו, ד. קטז, ב; אור התורה (לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק נ"ע) פ' ויקהל עמ' ב'קסג ואילך. ב'קעא ואילך. ב'קפא; אור התורה ויקרא ח"ב עמ' תנח ואילך. וראה ג"כ לקוטי תורה (לכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע) ויקרא עמ' ו, ג ואילך.

23. וראה בלקוטי תורה אמור שם (ובכ"מ) בארוכה שעבודה זו היא בלייל פסח, אך מלייל שני של פסח

מהותה של מצה

יג

ז.

מדוע להיזכר במצב חסר?

אך, אף שלפי ביאור זה מתורצות השאלות ששאלנו בפרטי דיני המצה, מ"מ, הקושיות ששאלנו בתחילת הדברים, לא רק שאינן מתורצות אלא לכאורה הן מתחזקות יותר:

דעד עתה נתבאר באריכות, שה"חפזון" מורה על מצב שהטומאה והרע הם בתוקף גדול, ולכן על האדם מוטל "לברוח" מהם במהירות, ולכפות עצמו שלא יבואו תאוותיו לידי פועל. ולכאורה, אף שגדלה מעלת עבודה זו עדיין אינה מגעת למעלת עבודת ה'אתהפכא', כאשר אין האדם מתאוה כלל לענינים רעים, ומוחו ולבו נמשכים 'לה' לבדו', והאדם שש ושמח בעבודתו את קונו.

וא"כ, מדוע עושים זכר בכל שנה ושנה לענין ה"חפזון" שביציאת מצרים, המורה על ה"חסרון" של בני ישראל בדור ההוא שהרע עוד הי' בתקפו?

וגם מה שהוקשה לעיל בענין "מזכירין יציאת מצרים" גם ב"ימות המשיח", אשר לכאורה איזה מקום יהי' להזכיר את יציאת מצרים בעת הגאולה העתידה, הנה גם קושיא זו מתחזקת ביותר:

הרי בימות המשיח, כאשר לא יהי' רע בעולם, יגיעו ישראל לתכלית השלימות בעבודת השי"ת, ולא יתאוו כלל לרע, כ"א יעבדו את השי"ת בכל לבם ונפשם, כנ"ל.

וא"כ, איזה מקום יהי' אז, כשיהיו ישראל במדרגה גבוהה זו, "להיזכר" ביציאת מצרים – מצב בו הי' הרע שבישראל בתקפו והיו צריכים "לברוח" ממנו, בעוד אשר בעת הגאולה העתידה לא יהי' שום צורך ב"בריחה" ו"חפזון" זה?

ח.

המעלה שביגיעה

כדי להבין זה יש להקדים שאף שבפשטות נראה שגדלה מעלת עבודת ה'אתהפכא' על עבודת ה'אתכפיא' (כמבואר לעיל), עכ"ז, יש גם מעלה בעבודת ה'אתכפיא' שאין ב'אתהפכא'²⁴.

דהנה, כאשר האדם כבר אוחוז במדרגת ה'אתהפכא', וכבר הפך לבבו עד שאינו מתאוה כלל לרע, ושמחתו ועונג נפשו הם מקיום רצון הקב"ה, הנה במצב זה אין האדם צריך "להתייגע" בעבודתו לקונו.

מתחילה עבודת תיקון המדות, שהיא התוכן הפנימי של מצות ספירת העומר.

24. כהבא לקמן במעלת 'אתכפיא' על 'אתהפכא' ראה במקומות שנשמנו לעיל בביאור ענין "לחם עוני" ו"מצה עשירה".

שהרי "יגיעה" נדרשת כאשר קשה וכבד על האדם לעשות דבר מסויים, שאז נצרך הוא ליגיעה בכדי שיוכל לקיים את הדבר. אך כאשר אין לו קשיים בעשיית הדבר הרי העשייה באה לו בקלות ובלי יגיעה.

וכן הוא הדבר בעבודת ה' אתהפכא', דכיון שאין יצרו מתאוה לדברים חומריים ולבבו רוצה רק בקיום רצון הבורא, הנה עבודתו את השי"ת באה לו "בקלות" וללא "קשיים" כלל, ובמילא אין האדם נצרך ליגיעה בעבודתו.

יתירה מזו:

כאשר אין מוח האדם מביין את הטעם לקיום רצונו ית', וגם לבבו אינו נמשך לעבודה זו, ואעפ"כ כופה האדם את תאוותיו ועושה מעשה המנוגד להבנתו ורגשותיו ומקיים את רצון הקב"ה, הנה זה מורה שהוא מתמסר להקב"ה לגמרי ומבטל את עצמו ורצונותיו בביטול גמור.

דבשעה שהאדם כבר הפך את לבבו ואת שכלו לגמרי, והוא נמשך ורוצה רק בענייני קדושה ועבודת הבורא ית', אזי ייתכן הדבר שמה שהוא מקיים את רצון קונו הוא מחמת שכן הוא רצונו וכן שכלו מחייב. ואין בעבודה זו הוכחה שהאדם מתבטל להקב"ה ומתמסר לקיים רצונו ית' גם כאשר אין הוא רוצה לעשות כן מצד עצמו.

דאף שברור הדבר שבמצב כזה בעבודת ה' לא יגיע האדם לעבור על רצונו ית' כלל, מאחר שכל רצונו הוא רק בקיום רצון הקב"ה, מ"מ מכיון שעבודה זו היא מצד שכלו ורצונו של האדם אין בעבודה זו ביטוי לקיום רצונו ית' מפני "עול האדון" המוטל עליו.

ונמצא, שדווקא ה"חסרון" שבעבודת ה' אתהפכא', שהרע שבנפשו עדיין בתקפו, מגלה מעלה עצומה שיש בעבודה זו גם על עבודת ה' אתהפכא'. והוא הביטול להקב"ה וההתמסרות אליו מתוך יגיעה עצומה. שהיגיעה והביטול באים דווקא כאשר יש לאדם קשיים בעבודתו לקונו, שאזי יש לו להתייגע להתגבר עליהם ולקיים את רצון הקב"ה מתוך ביטול וקבלת עול.

וזהו הטעם לזה שבליל פסח עושים זכר ליציאת מצרים מתוך "חפזון" להראות על גודל המעלה בעבודה זו.

דזה שהמצה צריכה להיות מ"דברים הבאים לידי חימוץ" הוא בכדי ללמד אודות מעלת ה'יגיעה' בעבודת השי"ת. כי דווקא כאשר יש אפשרות שיבוא האדם "לידי חימוץ" ואין עבודתו את השי"ת באה לו בקלות, אזי הוא נצרך ליגיעה בעבודתו, לעבוד את ה' בכל כחו כדי שלא יבוא "לידי חימוץ" וטומאה.

וכן הוא בענין "לחם עוני" – המורה על עבודת השי"ת בלי "טעם" ו"תענוג", שמעלת

עבודת עבד וקבלת עול מלכות שמים באה לידי ביטוי במצב כזה שאין לב האדם ומוחו רוצים בקיום רצון הבורא, והוא עובד את הקב"ה בלי "טעם"²⁵.

100017524

ז.

אוצר החכמה

גאולה בתכלית השלמות

והנה, עד כאן נתבאר מעלת ה'אתכפיא' על ה'אתהפכא' ומעלת ה'אתהפכא' על 'אתכפיא'. שב'אתכפיא' אין מוחו ולבו של האדם "עובדים" את הקב"ה, אלא מתאוים לרע, ודווקא ב'אתהפכא' נתהפכו מוחו ולבו של האדם, ולאידך, דווקא ב'אתכפיא' ישנה מעלת היגיעה והביטול להקב"ה.

אך תכלית השלימות היא, שעבודת השי"ת, יהיו בה שתי המעלות:

ולכן בלילה זה, שצריכים לעשות בו זכר לענין ה"חפזון" שביציאת מצרים, המצה צריכה להיות "לחם עוני", ללא טעם, שזה מורה על עבודת השי"ת מתוך קבלת עול גם כאשר אין לו לאדם "טעם" בעבודתו את השי"ת, ואין לבו מתענג מעבודה זו

שגם כאשר לב האדם ומוחו מבוררים ומזוככים לגמרי ומתאוים רק לקיים את רצון הקב"ה, גם אז אינו עובד את השי"ת רק מפני שכן מחייב שכלו וכן הוא רצונו, אלא יעבוד את השי"ת גם מתוך 'ביטול' ומפני 'עול מלכות שמים' המוטל עליו.

וזהו ש"מזכירין יציאת מצרים" גם בימות המשיח, כי גם כאשר "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" ולא יהי צורך ב"בריחה" ו"חפזון" מהרע, גם אז יהי צורך "להיזכר" ב"חפזון" זה, כדי שעבודת השי"ת לא תהי רק מפני הבנת ורצון האדם, אלא מתוך ביטול והתמסרות להקב"ה בדרך עבודת עבד לאדונו²⁶.

ויהי רצון שנזכה כבר שיוציאנו הקב"ה מהגלות ב"שובה ונחת", ונזכה לקיום היעוד "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"²⁷ במהרה בימינו, אמן.

25. ועיין במקור הדברים, שממשיך לבאר באופן נפלא את הטעם לזה שבפסח מצרים הי' אפשר להם לקיים את חובת אכילת מצה ב"מצה עשירה", כי זה מורה על עבודה נעלית בקבלת עול, שגם היא נעשית מתוך תענוג, וזה שמ"מ אחרי היציאה ממצרים אין יוצאים ידי חובת אכילת מצה במצה כזו הוא כי אזי מתעלים לביטול נעלה יותר, כביטול העומד לפני המלך, שאין לו להראות שום תנועה כלל, עיי"ש ביאור הדברים באורך.

26. ולהעיר שע"פ זה מובן ביותר מה שחייב זה ש"מזכירין יציאת מצרים" גם "בימות המשיח" בא בכתוב בהמשך לענין ה"חפזון", כי כנ"ל, הזכירה בזמן ההוא היא דווקא מצד ענין ה"חפזון" שביציאת מצרים (ספר המאמרים תש"ח שם).

27. מיכה ז. טו.